

DIE TULI

Die Tuli, 'n mediumraam, inheemse, poenskop vleisbeesras, is gehard, baie aanpasbaar, glad van haar en het 'n natuurlike weerstand teen beide inwendige en uitwendige parasiete. Hy is effekleurig maar kom in skakerings van wit, geel en rooi voor en het 'n kenmerkende lang, diep lyf met goeie breedte en kapasiteit, sterk bene en 'n rustige temperament.

GESKIEDENIS

AGTERGROND

Afrika Beeste is tradisioneel opgedeel in die met skowwe en die daarsonder. Die met skowwe is ook weer in twee groepe verdeel. Die met hul skowwe, meer na agter op die toraks (thoracic hump) word Zebu genoem en die met skowwe meer na vore op die nek (cervico- thoracic hump) staan bekend as Sanga. Volgens die heel nuutste radiokoolstof tegnieke was daar ongeveer 2000 jaar gelede reeds beeste in Botswana en hulle is in alle waarskynlikheid deur migrerende stamme in Suidelike Afrika ingebring. Met verloop van tyd het sangas volop in die omgewing suid van die Zambezi voorgekom. Deur die eeue heen het die beeste deur natuurlike seleksie by verskillende ekologiese streke aangepas. Klein verskille het in die streke voorgekom en die beeste het die basis vir verskeie rasse geword – Tswana tipes waaruit die Tuli afkomstig is; die Afrikaner met sy afstammeling soos die Bonsmara; en die Nguni met die naverwante Pedi-, Zulu- en Caprivi beeste. Navorsers het sedert die vroeë sewentigs met baie teorie vorendag gekom m.b.t. die kwessie of sangas nader verwant is aan die Europese *bos taurus* bees of aan die Asiaties *bos indicus*. Deurslaggewende navorsing in die 1990's, ondersteun deur die wetenskap wat intussen ongekende vordering gemaak het, het onteenseglik bewys dat suider Afrikaanse sangas as *Bos taurus* geklassifiseer behoort te word. Daar is egter klein maar belangrike verskille (biochemiese o.a), tussen *Bos taurus* beeste uit Brittanje en Europa en suider Afrikaanse sangas soos die Tuli. Die verskille word o.a deur wetenskaplikes toegeskryf aan mutasie en natuurlike seleksie vir groter aangepastheid by tropiese omstandighede. Op sterkte hiervan is voorgestel dat sangas soos die Tuli as 'n aparte groep, *Bos taurus africanus*, geklassifiseer word.

VROEË TULI GESKIEDENIS IN ZIMBABWE

In die vroeë jare veertig was daar in Suid Rhodesië (vandag Zimbabwe) 'n veeverbeterings skema in plek waarvolgens ingevoerde bulle van Europese rasse aan die plaaslike bevolking beskikbaar gestel is. Die idee was om die inheemse veestapel te "verbeter". Mnr Len Harvey, 'n Suid Afrikaans gebore landbou adviseur wat vir die Staat gewerk het, was hoegenaamd nie oortuig dat die skema deurdag was of dat dit noodwendig enige verbetering te weeg sou bring nie. Hy was seker dat die ingevoerde beeste en hulle nageslag waarskynlik nie in die uiters moeilike omgewing sou oorleef nie. Harvey het reeds opgemerk dat daar onder die gewone Tswana tipe beeste, in die suid-westelike hoek van Zimbabwe waar hy gewerk het, 'n spesifieke tipe geel sanga was wat, te oordeel aan hulle konstante goeie kondisie, blykbaar beter aangepas was by die omgewing. Dit het hom vier jaar geneem om die Staat te oortuig, maar in 1945 word 3000 akkers grond in die Trustgebied, 40km suidwes van Gwanda, opsy gesit vir 'n veeteeltprogram met 'n 'revolusionere' nuwe benadering gebaseer op verbetering van die inheemse beeste self. Na die nodige infrastruktuur aangelê is, is die eerste groep van 20 koeie en 'n bul wat van die plaaslike bevolking gekoop is in 1946/47 op die plaas gevestig. Binne maande is getalle tot 60 koeie en 2 bulle aangevul. Die plaas, aan die Guyuspruit, 'n sytak van die Tullirivier, het mettertyd bekend geraak as die T.B.S (Tuli Breeding Station). In 1950 is die T.B.S vergroot tot 20 000 akkers en Len Harvey is aangestel as permanente Beampte in Bevel. Aanvanklik is seleksie klem op vrugbaarheid en konstitusie van die koei sowel as haar kalf geplaas, met spesiale aandag aan bene en uiers. Getalle moes vinnig opgebou word, maar besondere klem is gelê op fenotipe en gewig per ouderdom, aangesien verbeterde vleisproduksie by die Tuli die hoofdoel was. In 1954 het Tuli's vir die eerste keer aan die Matabeleland Skou deelgeneem en boeredae is by die T.B.S gehou. In 1955 is die Tuli as 'n inheemse Rhodesiese Ras geregistreer. Ten spyte van genadelose prul van diere wat nie op standaard was nie was daar in 1961 reeds meer as 1000 Tulis op die T.B.S. Dit was ook die jaar waarin groepe Tuli tollies, tot almal se verbasing, skoonskip gemaak het in slagkompetisies op al drie die grootste skoue in die land. So is die gesogte 'Triple Crown' trofee vir die T.B.S verower.

Alhoewel die idee was om beter diere te teel om weer aan die plaaslike bevolking terug te gee is klein getalle diere op 'n soort bruikleen skema aan belangstellende kommersiële boere beskikbaar gestel. In 1961 is 'n Tuli Telersgenootskap gestig en 'n Grondwet en Regulasies opgestel.

In 1962 word Len Harvey se belangrike bydrae tot die landbou in Zimbabwe beloon deurdat 'n M.B.E (Most Excellent Order of the British Empire) deur die Engelse Koningin aan hom toegeken is. 'n Hoogtepunt in die Tuli se vroeë geskiedenis het in 1969 plaasgevind toe Bulawayo die "Vryheid van die Stad" aan die Tulis toegeken het. Met ses uitstaande bulle vooraan is Tuli's van die T.B.S deur die middestad geparadeer met die Bulawayo doedelsakspelers aan die voorpunt. Op die trappe van die Stadsaal het die burgermeester hulle ingewag en 'n manjifieke bul, Sergeant, is seremoniël aan die stad oorhandig en herdoop na "Si Ye Pambile" wat Bulawayo se stadsleuse is en in Ndebele 'Ons gaan vooruit' beteken. Op die eerste openbare produksie veiling van Tulis

in 1965 is die hele aanbod van 39 bulle, 117 verse en 49 koeie deur entoesiastiese kopers opgeraap.

Die ‘moeder kudde’ van 300 koeie het van krag tot krag gegaan. Die T.B.S. kudde is intussen na die Guyu Kudde herdoop en hieraan is ‘n storie gekoppel. Die eerste poenskop bul (seun van die Basis bul, Mahuke, wat los horings gehad het) is op 21 April 1951 in die droë sanderige loop van die Guyuspruit gebore. Hy is GUYU gedoop. Guyu se invloed op die kudde was so groot dat daar besluit is om die kudde na hom te vernoem en hyself staan vandag in historiese stambome bekend as GUYUGUYU.

In 1978 tree Len Harvey na 40 jaar in die bedryf af. Die ‘Bevrydings Oorlog’ wat teen die tyd reeds vir jare geduur het, het geleidelik in felheid toegeneem. Een nag in 1979 is al die werkers van die T.B.S ontvoer. Daar is gevrees dat die Tuli in groot gevaar verkeer en ‘n reuse reddings aksie is deur Ian Smith se Regering op tou gesit. Staatsvoertuie is beskikbaar gestel en al die diere is binne 48 uur na die Matopos Navorsingstasie verskuif. Alhoewel Harvey nog vir ‘n ruk as adviseur opgetree het, het die brandpunt van aksie t.o.v. die Tuli voortaan na privaat telers verskuif.

TULIS IN SUID AFRIKA

Die eerste Tuli, ‘n groep van 30 dragtige verse en 3 bulle, is aan die einde van 1976 vanaf die T.B.S in Zimbabwe na Suid-Afrika gebring. Die invoerders was die Bornmann familie en ‘n aangetroude familielid, Dr Fanie Kellerman. Dr Kellerman het op ‘n stadium in Zimbabwe gewerk en het daar met die Tuli kennis gemaak. Die beeste is op skoue aan die publiek bekend gestel, boere- en inligtingsdae en prestige promosievelings is gehou en geleidelik het die Tuli ook in Suid Afrika sy merk gemaak. Die Tuli Beestelersgenootskap is op 24 Maart 1994 amptelik gestig. In 2005 is daar ongeveer 40 Tulitelers met net meer as 5000 aktiewe diere by S.A. Stamboek geregistreer.

VERSPREIDING EN BELANGRIKSTE EIENSKAPPE

VERSPREIDING

Die Tuli is by uitstek ‘n ekstensiewe veldbees wat gedy op natuurlike veld. Die ras het ‘n besondere vermoë om enige kwaliteit ruvoer produktief om te sit in vleis. Tuli se ongelooflike aanpasbaarheid word duidelik weerspieël as mens na die beeste se verspreiding kyk. Tuli floreer in alle toestande, van die duineveld in Namibië, die Noordkaap en Botswana; die warm hartwater bosveld streke in Zimbabwe, Limpopo en die Laeveld van Mpumalanga; die hoë reënval galsiekte en rooiwater gebiede van Mpumalanga en Natal; die koue berghange van die Drakensberge waar sneeu gereeld voorkom; die uitgestrekte Vrystaatse grasvlaktes; die bossieveld in die Karoo; in die koue mistige berge van die Ooskaap sowel as die kusbos daar. Vandag is daar Tuli in Australië, Kanada, die VSA en in die warm tropiese dele van Zambië .

EIENSKAPPE

Die Tuli is 'n egte Suider-Afrikaanse inheemse ras met ingeteelde gehardheid en aanpasbaarheid wat verkry is deur natuurlike seleksie oor 'n periode van meer as **twee duisend jaar**.

Meer onlangse wetenskaplike seleksie metodes het die klem laat val op ekonomies belangrike eienskappe en die moderne Tuli is ontwikkel sonder om die raseienskappe, aanpasbaarheid en gehardheid prys te gee. By vroulike diere is veral vrugbaarheid, melkproduksie en lae kalf mortaliteit nagestreef terwyl groeivermoë, voeromset en karkas kwaliteit by manlike diere beklemtoon is. Die Tuli het in relatiewe isolasie ontwikkel en het 'n unieke genetiese profiel wat hom besonder suksesvol maak in kruisteelprogramme - nie alleen word 'n hoë mate van basterkrag verkry nie maar 'n hoë persentasie poenskop kallers ook. Tuli osse asook kruis kalwers rond makliker op die veld af as baie ander rasse.

Om die ideale Tuli te verseker word net soveel klem op die prestasie as die visuele voorkoms van die ras gelê wat gedoen word volgens die Tuli Standaard van Voortreflikheid

DIE TULI STANDAARD VAN VOORTREFLIKHEID

ALGEMENE VOORKOMS

Effekleurig met gladde haar. Medium raamwerk gerond en goed gebalanseerd met klem veral op sterk rug en agterkwart ontwikkeling. Beweeg flink, gemaklik en grasieus.

KLEUR

Alle skakerings van wit, geel tot donkergeel, ligrooi tot donkerrooi, skakering van dagha, bruin tot donkerbruin. Geen swart nie en geen soliede wit bokant die onderlyn nie.

KOP

Middelmatige groot in jong manlike en vroulike diere, medium tot groot in volwassenes.

HORINGS EN POENSKOP

Oorwegend poenskop met hoë kopkruin, dikwels met prominente knop op die kruin. Kopkruin van horingbeeste afgeplat of effens hol. Horings groei opwaarts, draai na buite en is rond in deursnit. Bulle se horings swaar aan die basis, die van koeie netjies, klein en gepunt. Loshorings en horingknoppies kom voor.

OË

Goedgeplaas, ovaal en donker, omring deur gepigmenteerde vel. Oogbanke goed ontwikkel.

GESIG

Kort na mediumlengte, sterk, wyd en hol tussen die oë.

Effens romeinse neusprofiel. 'n Lyn wat tussen die oë na onder getrek word sal gesig in twee gelyke helftes deel.

ORE

Klein, skoon, gepunt, aktief en netjies geplaas.

BEK

Breed, sterk en bespierd. Neusspiëel en groot neusgate goed gepigmenteer.

TANDE

Wyd, goed geplaas en baie hard.

HARE

Baie kort, reguit, glad en glansend. Digter en langer onder koue toestande.

VEL

Taai en dik maar tog soepel met goeie pigment.

SKOUERS

Goed ontwikkel in bulle, maar netjies aangeheg in albei geslagte. Skouer beweging altyd gemaklik.

BORSSTUK

Breed, diep, met goeie wydte van borsvloer, maar nooit swaar nie.

NEK

Slank en redelik kort in koeie en osse. In bulle, gespier en welgevorm, met goed ontwikkelde geronde bespiede skof wat na vore op die nek-borskasoorgang geplaas is. Koeie het klein skofte.

KEELVEL

Goed ontwikkel. Streck vanaf ken tot tussen voorbene, met veelvuldige velplooie.

RUG

Sterk, goed gespierd en vol. Kambeen en kruis ongeveer op dieselfde vlak. Lende prominent, goed ontwikkel en vol.

RIBBES

Goeie ribsprong met lang gewelfde ribbes wat meer bors kapasiteit gee.

MIDDELSTUK

Lank, breed, diep en goed gewelf. Netjiese onderlyn maar nie te diep nie.

AGTERKWART

Goed bespierd met 'n matige val van heup- tot sitbeen. Geronde en goed ontwikkelde toplyn. Breë kruis met draaibene wyd geplaas.

BENE EN KLOUE

Sterk, droog en funksionele bene, goedgeplaas onder die dier. Gemaklike beweging. Hoewe hard en kompak. Bulle se agterkloue kleiner as voorkloue.

STERT

Baie lank met stertkwas wat verby hak hang. Goed aangeheg, netjies afgedun, soepel en aktief.

MELKSISTEEM

Uier kompak, goedgebalanseerd met goeie aanhegting voor en agter. Spene klein, goed gespasioerd en gepigmenteerd.

GESLAGSTELSEL

Koeie met goed ontwikkelde vulva. Bulle met goed ontwikkelde, bilateraal simmetriese testes met goed gedefinieerde nek. Byballe mooi duidelik aanwesig en goed gedefinieerd. Skede netjies teen romp aangeheg, met klein ferm opening.

GEAARDHEID

Maklik hanteerbaar, behalwe koeie met pasgebore kalwers. Bulle besonder goedgeaard. Osse mak en hanteerbaar.

GROOTTE

Volwasse bulle (d.w.s. bo 3 jaar) weeg tussen 700 en 900kg, volwasse koeie (d.w.s. bo 3 jaar) tussen 400 en 600kg.

<p>Diskwalifikasies (Afkeur)</p> <ol style="list-style-type: none">1. Swart kleur.2. Soliede wit bokant die onderlyn.3. Enige tekens van onsuiverheid.4. Oordrewe, kort of lang onderkaak en skewe bek.5. Uitgroei of enige abnormale kloue6. Oormatige hol of geboë rug7. Krom rug van agter gesien8. Aangebore kinkel in stert.(Boonste derde)9. Onderhaar te wollerig.10. Oormatige bespierung (dubbele bespierung).11. Onder gewig vir ouderdom.12. Patella fiksasie. (Vashaak van knieskyf)13. Misvormde testis (Hipoplasie) of # skrotum omvang onder standaard.14. Prolaps by bulle15. Indien nog nie gekalf op 39 maande.16. ##Indien nie herkalf binne 790 dae17. Swak gepigmenteerde diere.18. Erflike gebreke.19. Wilde temperament20. Permanente traan oë.	<p>Diskriminasies</p> <ol style="list-style-type: none">1. Temperament2. Te hoog op been, sonder diepte.3. Uitermatig groot of ponie tipe.4. Growwe bene5. Plat kruis6. Hang kruis.7. Sekel, ko- of regop-hakke.8. Bokknieë, X-benig,bakbenig of duiftonig9. Regop of deursak kote10.Oordrewe wollerige of lang haar.11.Onder-ontwikkelde vroulike geslagsorgane of uier.
---	--

MINIMUM SKROTUM OMVANG

GEWIG	OMTREK
300 tot 399kg	27cm
400 tot 449kg	29cm
450 tot 499kg	30cm
500 tot 549kg	31cm
550 tot 599kg	32cm

DIE MINIMUM KERE WAT 'N KOEI OP VASGESTELDE OUDERDOMME MOET KALF

OUDERDOM	MINIMUM AANTAL KALWERS
3 Jaar en 3 Maande	1
5 Jaar en 3 Maande	2
6 Jaar en 3 Maande	3
8 Jaar en 3 Maande	4
9 Jaar en 3 Maande	5
11 Jaar en 3 maande	6
12 Jaar en 3 Maande	7

ALGEMENE INLIGTING

LIDMAATSKAP

Om aan te sluit as 'n teler moet u lid word van die Tuli Beestelersvereniging van Suid Afrika asook S.A.Stamboek- en Veeverbeteringsvereniging.

Dit word ook sterk aanbeveel dat u deelneem aan die L.N.R se Nasionale Veeverbeterings Skema.

GEBOORTEKENNISGEWINGS

Kalwers moet binne drie dae na geboorte getatoëer of met 'n oorkode gemerk word. Geboorte massa word dan ook aangeteken.

Alle kalwings moet aangemeld word by S.A. Stamboek. Dit sluit aborsies in gedurende die laaste drie maande van dragtigheid, dood gebore kalwers asook kalwers wat nie aangeteken kan of wil word nie. Laasgenoemde kalwers word aangemeld as "nie vir registrasie oftewel NVR" maar sal dan aangeteken word teen die moeder se kalf rekord. Geboortekennisgewings moet binne sestig dae S.A.Stamboek bereik. Vir lewendige kalwers ontvang die teler 'n geboorte sertifikaat van S.A.Stamboek wat hy moet nagaan om te verseker dat alle gegewens korrek is.

Boetes word gehef op laat geboortekennisgewings en indien 'n geboorte meer as 150 dae laat is, moet die betrokke teler versoek tot die Raad rig wie elke geval op meriete sal beoordeel en onder geen verpligting staan om toestemming tot laat-registrasie te gee nie.

VEEVERBETERINGS SKEMA

FASE A

Speen massa (tussen die ouderdom van 151-270 dae en gekorrigeer na 205 dae) moet geneem word. Indien moontlik moet die moer massa terselfdertyd geneem word.

In Fase A word die koei se effektiwiteit- en melkproduksie vermoë gemeet asook die kalf se voorspeense groei vermoë.

FASE B

12 en/of 18 maande massa.

Fase B is die naspeen evaluasie.

FASE C

Dit is die intensiewe voerkraal toetsing van bulle by 'n geakrediteerde bultoets sentrum.

Hier word groeivermoë (GDT) asook die voer omset verhouding (VOV) van die bul getoets. Die bul se hoogte, lengte, skrotum omtrek en veldikte word ook gemeet.

FASE D1 EN D2

Hierdie is ook 'n bultoets maar word deur die boer of groep boere self, onder toesig van die L.N.R, gedoen. Die toets is intensief, semi-intensief of ekstensief en kan privaat of op die boer se plaas gedoen word.

Die bul se groeivermoë word gemeet en 'n doeltreffendheidsindeks (DI) word bereken.

Die bul se hoogte, lengte, skrotumomtrek en veldikte word ook gemeet.